

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗАТРАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ: ДО ПРОБЛЕМИ УТОЧНЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

У статті висвітлено основні аспекти та погляди вчених-економістів на економічну категорію «заробітна плата». Визначено домінуючі переваги відмінностей категоріальних дефініцій «витрати» та «затрати».

Ключові слова: заробітна плата, понятійний апарат, ресурсозбереження, фінансування, поняття «витрати» та «затрати», праця.

Вступ. У сучасних умовах господарювання екстенсивні способи зростання прибутку себе вичерпали, тому зниження витрат виробництва є основним напрямом збільшення прибутковості діяльності підприємства. Необхідність побудови організаційно-економічного механізму управління ресурсозбереженням з позиції системного підходу набуває все більшої актуальності у зв'язку з високою ресурсомісткістю продукції вітчизняних підприємств і тенденцією до її збільшення.

Постановка проблеми. Відсутність науково-обґрунтованого підходу до визначення місця праці у суспільному виробництві з врахуванням особливостей формування затрат на оплату праці призводить до існування невідповідності економічної термінології та суперечливого ототожнення понять “витрати” та “затрати”.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Для всебічного дослідження категорії затрат на оплату праці, насамперед, потрібно розглянути розвиток економічної думки щодо теорій заробітної плати. Вагомий внесок у їх розвиток на різних історичних етапах зробили такі відомі вчені-економісти, як Ф. Бастіа, П. Буагільбер, Т. Веблен, Ф. Кене, Ф. Лассаль, Т.Р. Мальтус, К. Маркс, Д.С. Мілль, У. Петті, Д. Рікардо, С. Сімонді, А. Сміт, А. Тюрго та ін. Погляди вчених формувалися протягом багатьох століть, результатом чого є досить велика багатогранність та складність для сприйняття їх пропозицій щодо визначення видів праці, розміру заробітної плати, сфер застосування трудової діяльності [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на надзвичайну актуальність і високу ефективність, впровадження ресурсозберігаючих заходів на підприємствах України, їх реалізація сьогодні сполучена з рядом проблем: відсутністю джерел фінансування ресурсозберігаючих заходів, суперечливістю вітчизняної нормативно-правової бази, недоліками державного планування в сфері ресурсозбереження, визначення його стратегії й тактики, недосконалістю системи органів державного управління ресурсозбереженням, неефективним використанням економічного інструментарію стимулювання ресурсозбереження, тіньовою економікою [4, с. 151].

Як зазначає І.М. Радчук, перехід до ресурсозберігаючого виробництва вимагає комплексної раціоналізації використання ресурсів, структурною перебудовою виробництва з урахуванням реальних потреб внутрішнього й зовнішнього ринків, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, новітніх методів керування, аналізу й прогнозування, сполучення державно-адміністративних і ринкових методів господарювання, державної й муніципальної підтримки й регулювання ресурсозбереження при використанні законодавчо встановлених стимулів і санкцій [1, с. 95].

Досить важливим щодо поставленої проблеми є ретроспективний аналіз базових економічних концепцій, що дає можливість осмислити фундаментальні положення, закони та принципи, на яких базуються сучасні управлінські системи.

Питання визначення місця заробітної плати в процесі виробництва завжди відносилось до найбільш суперечливих та проблематичних. Дослідження затрат праці та визначення впливу заробітної плати на собівартість продукції займали важливе місце у фундаментальних працях відомих вчених-економістів на різних етапах еволюції суспільства.

У процесі історичного розвитку економічної думки визначними доробками її представників стали теорії заробітної плати, які надають змогу проаналізувати еволюцію наукових підходів до визначення вартості робочої сили, здійснити уточнення понять “витрати” та “затрати”, розмежувати продуктивні затрати та непродуктивні витрати праці та оцінити їх вплив на зростання національного багатства країни. Детальний аналіз генезису теорій заробітної плати засвідчив, що в залежності від зміни суспільно-економічної формації та розвитку напрямів в економічній думці змінювалась роль заробітної плати (рис.1).

**ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ ВЧЕНИХ-ЕКОНОМІСТІВ НА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЙ “ПРАЦЯ” ТА “ЗАРОБІТНА ПЛАТА”
В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ (V СТ. ДО Н.Е. – XX ст. Н.Е.)**

НАПРЯМ АБО ШКОЛА В ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

АНТИЧНІСТЬ (Ксенофонт, Платон, Марк Катон, Перікл)	МЕРКАНТИЛІЗМ (А. Монкретєн, Ю. Крижанич)	ФІЗІОКРАТІЯ (Ф. Кене, А.Р. Тюрго, П. Буагільбер)	КЛАСИЧНА ШКОЛА ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ (У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Мілль)	МАРКСИЗМ (К. Маркс)	МАРЖИНАЛІЗМ (Е. Бем-Баверк, Ф. Візер)	НЕОКЛАСИКИ (А. Маршал, М. Туган-Барановський)	КЕЙНСІАНСТВО (Дж. М. Кейнс)	ІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл
--	--	--	---	-------------------------------	---	---	---------------------------------------	---

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАЦІ ТА ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Вплив на працю рабів через матеріальні стимули	Багатство людей заключається в праці. Наймана праця є основою організації мануфактур	Заробітна плата – це мінімум засобів існування	Заробітна плата – це продукт праці, природна винагорода за неї; Заробітна плата – це дохід робітника, плата за працю	Заробітна плата є вартістю товару “робоча сила” виступає у формі ціни	Заробітна плата робітників визначається граничною продуктивністю праці	Заробітна плата є доходом, який залежить від оцінки праці, що вимірюється витратами праці	Заробітна плата визначається не лише станом на ринку праці, але й державою а також профспілками	Ринок праці є симбіозом професійних та галузевих відмінностей у структурі робочої сили відповідних рівнів заробітної плати
--	--	--	--	---	--	---	---	--

ТЕОРІЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Відсутність теорій заробітної плати	Відсутність теорії заробітної плати	Теорія “чистого продукту”	Трудова теорія вартості; Теорія фонду заробітної плати	Теорія заробітної плати	Теорія “граничної корисності”	Теорія загальної рівноваги; Соціальна теорія заробітної плати	Теорія “граничної корисності”; Теорія регульованої заробітної плати	Соціальна теорія заробітної плати
-------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------	--	-------------------------	-------------------------------	---	---	-----------------------------------

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАЦІ ЗА ЇЇ ПРОДУКТИВНІСТЮ

Відсутність поділу праці на продуктивну та непродуктивну	Продуктивною вважали лише працю в торгівлі	Продуктивною є праця, що створює “чистий продукт”, тобто праця в сільському господарстві	Праця, яка має результатом товар є продуктивною. Непродуктивна праця – це праця у сфері послуг	Продуктивною є тільки та наймана праця, яка створює капітал	Вартісна продуктивність – продуктивність людської праці, без застосування засобів виробництва	Продуктивна вся праця, за винятком тої, яка не досягає поставленої мети, отже, не створює ніякої корисності	Відсутність поділу праці на продуктивну та непродуктивну	Малі та середні підприємці здійснюють продуктивну діяльність
--	--	--	--	---	---	---	--	--

Рис. 1. Погляди вчених-економістів на сутність категорій “праця” та “заробітна плата” в історичній ретроспективі

Проаналізувавши розвиток економічної думки щодо категорій “праця” та “заробітна плата” в період V ст. до н.е. – XX ст. н.е., виявлено неоднозначність поглядів вчених-економістів в частині визначення сутності заробітної плати, її ролі праці в процесі виробництва, поділу праці на продуктивну та непродуктивну. Виникнення різноманітних ідей відносно розрахунку розміру заробітної плати, впливу затрат праці на собівартість продукції призвело до виникнення теорій заробітної плати, які мали вирішити проблемні питання поділу праці та визначення розміру заробітної плати. Систематизація поглядів представників економічної науки надає змогу виявити характерні ознаки формування затрат на оплату праці на сучасному етапі розвитку ринкових відносин.

У сучасних умовах заробітна плата, з однієї сторони, є елементом доходу найманого працівника, формою реалізації права власності на ресурс праці, що йому належить. З іншої – стосовно роботодавця заробітна плата є платою за ресурс праці, що використовується ним як один з чинників виробництва і є одним з елементів витрат виробництва. Найманий працівник зацікавлений продати свою працю за найвигіднішою ціною, а роботодавець прагне купити цей ресурс якомога дешевше. Протиріччя основних суб’єктів розв’язуються на ринках трудових ресурсів шляхом формування попиту з боку роботодавців на відому кількість ресурсу праці з визначеними якісними характеристиками і пропозиції з боку носіїв цього ресурсу [5].

У свою чергу, відзначимо необхідність визначення сутності продуктивної праці, яка повинна не зменшувати, а примножувати матеріальне й духовне багатство, раціонально використовувати ресурси, берегти природу й, в остаточному підсумку, служити самій людині, що є вищою цінністю світового розвитку. Продуктивною є праця, що створює та примножує національне багатство [3].

В системі життєдіяльності суб’єкта господарювання праця як фактор виробництва набуває змісту вартісної оцінки витрачених трудових ресурсів і виступає одним із елементів витрат процесу виробництва. Оскільки витрати на оплату праці є елементом витрат будь-якого виробництва, які формують собівартість продукції та впливають на прибуток суб’єкта господарювання, на сучасному етапі формування економічних відносин заробітна плата виступає не лише як винагорода працівника за виконану роботу, але й показником ефективності використання трудових ресурсів, залучених у господарську діяльність підприємства.

Неузгодженість в трактуванні змісту термінів “витрати” та “затрати” та наявність різних підходів у частині ідентифікації їх складових призводить до викривлення управлінської та облікової інформації, що зумовлюється відмінностями у їх складі та критеріях визнання. На підставі систематизації спільних і відмінних ознак (табл. 1) між зазначеними термінами здійснено обґрунтування неправомірності їх ототожнення.

Таблиця 1

Спільні та відмінні ознаки понять “витрати” та “затрати”

<i>Витрати</i>	<i>Затрати</i>
Спільні ознаки	
Грошовий вираз витрачених ресурсів у процесі здійснення господарської діяльності	
Впливають на формування результатів діяльності суб’єкта господарювання	
Відмінні ознаки	
Закріплено визначення та врегульовано склад витрат на законодавчому рівні	Визначення не закріплено на законодавчому рівні, але використовується в нормативно-правових документах
Визнаються під час реалізації продукції	Визнаються під час витрачання ресурсів в процесі діяльності суб’єкта господарювання
Формують фінансовий результат діяльності	Формують собівартість продукції
Призводять до зменшення капіталу підприємства	Призводять до збільшення активів

Таким чином, термін “затрати” означає вартісну оцінку задіяних економічних ресурсів, що визнаються під час їх використання у виробничому процесі суб’єкта господарювання та формують собівартість продукції (робіт, послуг). Під витратами слід розуміти зменшення активів, або збільшення зобов’язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені. Термін затрати на оплату праці доцільно використовувати при нарахуванні винагороди за працю виробничому та загальновиробничому персоналу (рис. 2).

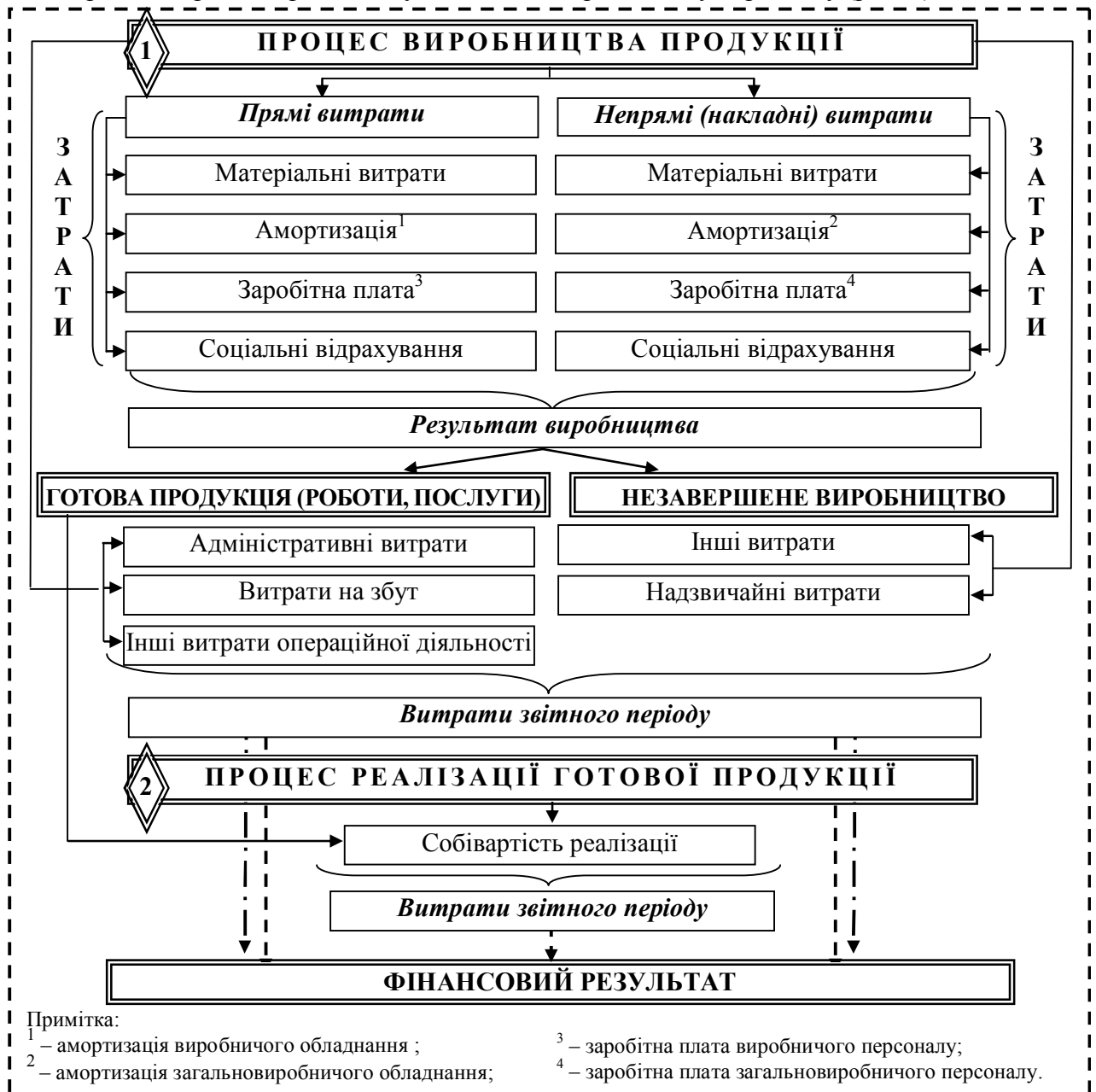


Рис. 2. Порядок формування затрат і витрат суб’єкта господарювання

Процес виробництва продукції складається з понесення прямих і непрямих (накладних) витрат, які прямо або розподілено включаються до собівартості продукції. Складові вищезазначених витрат є затратами на виробництво продукції та призводять до формування оборотних активів: готової продукції (робіт, послуг) та залишків незавершеного виробництва. Тому витрати на оплату праці понесені у процесі виробництва продукції є затратами і в бухгалтерській термінології повинні вживатися як затрати на оплату праці. У процесі понесення витрат на оплату праці у складі витрат

звітнього періоду з наступним їх списанням на фінансовий результат, що не спричиняє створення будь-якого активу слід вживати термін не затрати, а витрати на оплату праці. Взаємодія витрат та затрат в процесі здійснення виробничо-господарської діяльності відбувається через об'єкт бухгалтерського обліку – готову продукцію, собівартість якої формують затрати у процесі виробництва. Після завершення даної стадії кругообороту капіталу визнання собівартості витратами звітнього періоду відбувається у процесі реалізації готової продукції.

Висновки. Представлене трактування забезпечує розробку єдиної теоретико-методичної основи для вдосконалення та розвитку системи управління затратами на оплату праці.

Список використаних джерел:

1. Радчук І.М. Сутність поняття “ресурсозбереження” та шляхи його впровадження на підприємстві / І.М. Радчук // Вестник ХНТУ. – 2009. – № 3 (36). – С. 93-96.
2. Саух І.В. Історія економічних вчень: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – 260 с.
3. Скидан О.А. Характеристика праці у сфері суспільного виробництва / О.А. Скидан // БизнесИнформ. – 2009. – № 11(2). – С. 175-176.
4. Социально-экономический потенциал устойчивого развития: практикум / Под ред. проф. Л.Г. Мельника (Украина) и проф. Л. Хенса (Бельгия). – Сумы: ЛТД “Университетская книга”. – 2007. – 344 с.
5. Яременко Л.М. Концептуальні засади оплати праці в умовах ринкової економіки / Л.М. Яременко // Економічний вісник університету. – 2010. – № 15/1.

САУХ И.В. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЗАТРАТ НА ОПЛАТУ ТРУДА: К ПРОБЛЕМЕ УТОЧНЕНИЯ ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА

В статье отражены основные аспекты и взгляды ученых-экономистов на экономическую категорию «заработная плата». Определенно доминирующие преимущества отличий категориальных дефиниций «затраты» и «затраты».

Ключевые слова: заработная плата, понятийный аппарат, ресурсосохранение, финансирование, понятие «расходы» и «затраты», труд.

SAUKH I.V. FEATURES OF FORMING OF EXPENSES ON PAYMENT OF LABOUR: TO THE PROBLEM OF CLARIFICATION OF CONCEPT VEHICLE

In the article basic aspects and looks of scientists-economists are reflected on an economic category «salary». Certainly dominant advantages of differences of category definitions of «expense» and «expense».

Keywords: pay-envelope, concept vehicle, maintainance of resources, financing, concept «charges» and «expenses», labour.